

Ομιλία στην έκθεση Κυριάκου “Η Γκουέρνικα σήμερα”, 13/6/2019

Η φαντασία, η τέχνη, το σχέδιο της ουτοπίας, ως μέρος της πραγματικότητας.

Από τον καιρό που ο καλλιτέχνης έγινε “ελεύθερος”, δηλαδή βγήκε στην αγορά και το έργο του έγινε εμπόρευμα που πρέπει να βρει αγοραστή, βιώνει τον κατακερματισμένο κόσμο και την αντίφασή του. Και ονειρεύεται, σχεδιάζει, παλεύει, με την βαθύτερη επιθυμία να ξαναενώσει τον κόσμο.

Το έργο του δεν είναι παρά η έκφραση και η συμβολή σε αυτή την “ουτοπία”. (Η οποία, φυσικά δεν είναι όνειρο μόνο του καλλιτέχνη).

Δημιουργεί με τα υλικά της υπάρχουσας πραγματικότητας μian άλλη. Όχι πέρα απ’ αυτήν, όχι έξω απ’ αυτήν, όπως λένε οι μύθοι, ίσα-ίσα εντός της, τόσο εντός της που ούτε εκείνοι που ονομάζουν τους εαυτούς πραγματιστές και ασχολούνται με την βελτίωση της πραγματικότητας, συχνά καταφέρνουν. Το έργο γίνεται μέρος της πραγματικότητας και μέρος του μετασχηματισμού της.

“Δεν είναι απεικόνιση, αναπαραγωγή της πραγματικότητας, είναι ζωγραφική”, λέει ο Κυριάκος στην ξενάγηση.

Δηλαδή, δημιουργία μιας νέας πραγματικότητας, που στηρίζεται και μεταπλάθει κατά πολλές έννοιες, την υπάρχουσα.

Άραγε την ίδια διάθεση δεν είχαν Κομμουνάροι το 1871 που κήρυξαν ελεύθερο το Παρίσι για δυο περίπου μήνες, παράγοντας μια νέα πραγματικότητα για τον κόσμο;

Είναι απλώς φαντασία; Είναι διαφυγή σε άλλη σφαίρα του πραγματικού; Όσο ο κόσμος μας απογοητεύει τόσο χρειάζεται ένας άλλος για να καταφεύγουμε; Ή είναι μια επιμονή να διεκδικούμε τον κόσμο ολόκληρο;

Μάλλον, έχει δίκιο ο Μπρετόν, το όνειρο και η πραγματικότητα είναι κατ’ επίφαση αντιφατικές καταστάσεις.

Η Γκουέρνικα είναι το υπόδειγμα αυτής της άποψης, μια δυναμική παρέμβαση στην πραγματικότητα.

Ο Κυριάκος μας λέει στην ξενάγηση της έκθεσης πως η πρόθεσή του Πικάσο δεν ήταν αυτή. Πως απελευθέρωνε το παιδί και το ταλέντο του να σχεδιάζει και να φαντάζεται. Μέσα σε μια πραγματικότητα που υπήρχε ανεξάρτητα από αυτόν και άλλαζε χάρις στη παρέμβασή του. Εξ ου και το λογοπαίγνιο με τον Γερμανό αξιωματικό.

Ο Κυριάκος λέει: “Η ζωγραφική είναι η σκέψη, η σύλληψη και η πραγματικότητα, δημιουργημένη από αυτήν - τη ζωγραφική”.

Και εν συνεχεία μια αναστροφή, μια “ιερόσυλη” παρέμβαση στο δεδομένο, μια ανατροπή.

Η “Γκουέρνικα” είναι η εικόνα του κομματιασμένου κόσμου που προκάλεσε η φασιστική βαρβαρότητα. Ο μεταμοντέρνος κόσμος προσθέτει νέους βομβαρδισμούς στη Συρία, τη Λιβύη - και ποιοί έχουν σειρά; - αναπαράγοντας και επικαιροποιώντας τα διαμελισμένα σώματα, αλλά και στην “ειρηνική” εκδοχή του, προσθέτει κατακερματισμένες κοινωνίες και ανθρώπους. Ίσως ποτέ άλλοτε η Γκουέρνικα δεν είχε πιο κυριολεκτική αφήγηση.

Αυτή είναι, ουσιαστικά, η υπόμνηση της έκθεσης.

**Από John Berger: “Όταν ένας καλλιτέχνης δουλεύει, δρασκελίζει το χρόνο”
“... και σήμερα από μια άποψη, οι περισσότεροι καλλιτέχνες είναι εξόριστοι”.**

Γράφει ο Κυριάκος στο βιβλίο του “Τάξη στο χάος” (σ. 29):

“Κυκλοφορώ, όπως όλοι, σε χώρους κατοικημένους από άδεια και αδιάφορα βλέμματα. Ο ζόφος και η ανέχεια έχουν βρει κατοικία στα πρόσωπα αυτά, μια αίσθηση μόνιμης απειλής και απαξίωσης. Πως να είσαι δημιουργικός; Το αίσθημα του πόνου περιέχει ανάμεικτες περιοχές κατανόησης και φόβου. Κάθε φορά που κοιτάζω αντίστοιχες αποτυπώσεις/διατυπώσεις στην τέχνη (Μπος, Μπρέγκελ, Γκαίτε, Δάντης, ακόμα και στη νεότερη τέχνη, όπως στον Τόμας Μαν ή τον Μπέκετ) επιστρατεύω τη θετική σκέψη πως αυτοί διέθεταν το στοιχειώδες: την πίστη στον άνθρωπο, ανεξάρτητα από τις πράξεις του... Η πίστη αυτών των δημιουργών είναι επομένως υπέρβαση των πράξεων και **άλμα στο μέλλον**”.

Εντάξει λοιπόν. Το μέλλον είναι εδώ ή αναμένεται ακόμα; Και πότε, επί τέλους, θα είναι εδώ; Γίναμε μάρτυρες μιας αναστροφής της προσδοκίας. Οπότε το μέλλον που ερχόταν ήρθε μεν, αλλά με άλλο περιεχόμενο. Δεν περιείχε υπέρβαση. Υποτροπή ή βίωση μιας παρακμής, μπορείς να το πεις.

“Ο Γκουέρνικα είναι πολλά ταξίδια. Αυτό που είναι μέσα μας. Και είναι το παρόν, με αυτά που ζούμε”

Αυτή την πρόκληση περιέχει η έκθεση. Μια ύβρις προς τον Πικάσο, λέει ο Κυριάκος. Γιατί αν δεν τον προσβάλλεις δεν τον θαυμάζεις.

Το ερώτημα που θέτει η έκθεση και η συζήτηση μας, τι είναι η Γκουέρνικα σήμερα, όχι με την έννοια της ιστορικής μνήμης αλλά με την έννοια του αιτήματος στο παρόν, είναι ερώτημα της τέχνης και ερώτημα της πολιτικής ταυτόχρονα. Και έχει την ίδια ένταση και στις δυο εκδοχές στο βαθμό που θα ξεχωρίσουμε τις δυο εκδοχές - την πολιτική και την τέχνη εννοώ. Και της πολιτικής τέχνης όπως την θέτει ο Κυριάκος.

(Καθώς φυσικά στην έννοια του κατακερματισμού του κόσμου περιέχεται και ο διαχωρισμός, ως αντίθεση μεταξύ τέχνης και πολιτικής και αντίστοιχα η επιδίωξη της ολότητας περιέχει την βαθύτερη ενοποίηση).

Προφανώς μιλάει και μιλάμε για την ιδέα μιας ριζοσπαστικής, ολικής, θα έλεγα επαναστατικής αντίληψης για την πολιτική.

(Φυσικά η έννοια επαναστατική στις μέρες μας χρησιμοποιείται καταχρηστικά, και από εκείνους, πολλούς έστω, που την οικειοποιούνται - με καλές προθέσεις - και από εκείνους που την κάνουν είδος μαγειρικής, προϊόν της διαφήμισης και ιδέα της πιο συντηρητικής πολιτικής).

Εννοώ τη διαδικασία μέσω της οποίας η φιλοσοφία, η πολιτική και με άλλο τρόπο η τέχνη προωθούν την προβολή στην πραγματικότητα πιθανών εικόνων ως μοντέλων ανατροπής και μετασχηματισμού της κοινωνίας.

Ο Κυριάκος (σελ. 89) : “Η μεταπολίτευση έγινε συνώνυμο του μεταμοντέρνου και καθένας διαλέγει ό,τι του γουστάρει απ’ τον πάγκο”

Θέλει να επαναφέρει το αρχικό ζητούμενο: την αναζήτηση της ενότητας του κόσμου.

Της ολότητας των επιθυμιών και προσδοκιών, που συμπυκνώνονται στο επαναστατικό όραμα του κόσμου, **“μιά συγκεκριμένη ουτοπική ολότητα, ως λανθάνουσα διαδικασία ενός ατελούς ακόμη κόσμου”** (Ερσντ Μπλοχ).

Δηλ. να διεκδικήσουμε το χρόνο, τη δημιουργία, την έρευνα, την τέχνη κλπ. ως μέρη του ενιαίου σώματος της κοινωνίας και της πολιτικής.

Με την έννοια, ότι **το όραμα, η επιδίωξη γίνεται τόσο πραγματικότητα όσο και η τρέχουσα ζωή**, και ασκεί τη γοητευτική του επίδραση στους ανθρώπους **σαν να είναι ένα εδώ και τώρα, δανεισμένο όμως από το μέλλον.**

Η κατασκευή μιας παρούσας ζωής από τα υλικά μιάς επόμενης.

Όχι η επιθυμία στη θέση της πραγματικότητας **αλλά η επιθυμία ως πραγματικότητα, που αλλάζει τα δεδομένα.**

Ως, κατά Μπλόχ, προβολή της εξορθολογισμένης ουτοπίας.

Όπως αρχικά τοποθετήθηκε ως παρέμβαση της φαντασίας στο πραγματικό.

Η ενοποίηση του σημερινού καπιταλιστικού τεμαχισμένου κόσμου δεν είναι εφικτή, όσο παραμένει καπιταλιστικός.

Η επιστροφή σε ένα χρυσό παρελθόν δεν είναι δυνατή.

Η ανατροπή του είναι η μόνη ρεαλιστική δυνατότητα.

Αλλά το παρόν μας εξουσιάζει και δεν μπορούμε να απογειωθούμε από αυτό.

Μπορούμε όμως να το αλλάζουμε ως επιδίωξη, η οποία αντιλαμβάνεται την ολότητα και δεν υποκύπτει στον κυριαρχούντα κατακερματισμό.

Που επανασυγκροτεί την πραγματικότητα ως σύλληψη του μέλλοντος για να τη διεκδικήσει ολόκληρη στο παρόν.

Είναι αυτό που λέει ο Έρνστ Μπλοχ: “Το όχι-ακόμα είναι επίσης και εδώ-και-τώρα: παρεισδύει μέσα στο παρόν ως επαναστατική συνείδηση, ως υποθετική νίκη μιάς μοναδικής επαναστατικής στιγμής”.

Στον Οδ. Ελύτη βρίσκεται ένα σχετικό σχόλιο: “Πρόκειται για τη βαθύτερη εκείνη δύναμη των αναλογιών που συνέχει τα παραμικρά με τα σπουδαία ή τα καίρια με τα ασήμαντα, και διαμορφώνει, κάτω από την κατατεμαχισμένη των φαινομένων επιφάνεια, ένα πιο στέρεο έδαφος, για να πατήσει το πόδι μου - παραλίγο να πω η ψυχή μου. Μέσα σ’ ένα τέτοιο πνεύμα είχα κινηθεί άλλοτε, όταν έλεγα ότι ένα τοπίο δεν είναι, όπως το αντιλαμβάνονται μερικοί, κάποιο, απλώς σύνολο γης, φυτών και υδάτων· είναι η προβολή της ψυχής ενός λαού επάνω στην ύλη”. (“Δημόσια και ιδιωτικά”)

Στο μικρό αυτό κείμενο νομίζω πως εντοπίζονται πολύ χαρακτηριστικά οι μικρές αναλογίες, οι αναγκαίες για μια επαναστατική αντίληψη του κόσμου. Κάτι πάνω στο οποίο θα ισορροπεί ένα σημερινό επαναστατικό маниφέστο.

Η δύναμη των αναλογιών που συνέχει τα μικρά με τα σπουδαία και διαμορφώνει ένα στέρεο έδαφος για να πατήσει η ψυχή μας.